

lanıp evlerinin çoğunun yakıldığını bildir-
miştir. Camiler de askerî ve resmî amaç-
larla kullanılanları dışında yıkılmıştı. Sava-
şın hemen ardından artık bir Sırp toprağı
olan Niş sancağının bütün müslüman nü-
fusu sınır dışı edilmiş ve şehir merkezinde
küçük bir müslüman cemaati bırakılmıştı.

Niş, Osmanlı idaresi altında önceleri
Semendire'ye bağlı kaza durumundaydı.
1839'da yeni idarî teşkilâtın gereği olarak
vilâyet haline getirildi ve buraya Vâsıf Pa-
şa tayin edildi. Sofya, Samakov ve Kösten-
dil de daha sonra Niş'e bağlandı. Ardın-
dan isyan hareketleri sebebiyle idarî du-
rumunda değişiklik oldu. Yapılan teftişler
sonucu Niş tekrar vilâyet haline getirildi ve
Midhat Paşa şehrin valiliğine tayin edildi
(1861). Midhat Paşa'nın valiliği dönemin-
de Niş ve yöresinde önemli sayılabilecek
ıslahatlar gerçekleştirildi. Ziraî tedbirler
alındı, ulaşım imkânları artırıldı, sulama
kanalları yapıldı, yeni mektepler ve ıslah-
hâneler kuruldu. 1864 vilâyet nizamnâ-
mesiyle Silistre, Vidin ve Niş'le birleştiril-
di, Tuna vilâyeti oluşturuldu. 1876'da Bul-
gar isyanı sırasında bu teşkilât yeniden
gözden geçirilip Niş'in Üsküp ile Sofya'ya
bağlanması öngörülüyse de çıkan savaş
yüzünden bu idarî tasarruf gerçekleşmedi.
1875'te Niş Şehirköy, İvranya ve Kurşun-
lu kazalarından oluşuyordu. Bu sırada vi-
lâyet dahilinde 30.000 erkek nüfus vardı.

1945 yılına kadar Niş fazla gelişemedi.
1884'te 16.718, 1900'de 25.127, 1931'de
35.465 ve 1948'de 49.332 olan şehir nü-
fusu 1958'de 76.000'e yükseldi. Tito yö-
netimindeki Yugoslavya döneminde şehir
1965 yılından itibaren faaliyet gösteren
üniversitesi, tekstil, metal (özellikle alü-
minyum metalürjisi), mobilya, lokomotif
ve makine üretimiyle bir endüstri merkezi
haline geldi. 1981'de burada 161.376 ki-
şi yaşıyordu. 2002 yılı nüfusu 250.518'dir.
Niş, Balkanlar'daki en büyük Osmanlı hi-
sarî özelliğine sahip olan 1719-1723 yıllarına
ait görkemli surları ve 1521-1523 yıl-
larından kalan Malkoçoğlu Bâî Bey Camii'i-
nin yanı sıra XIX. yüzyıl ortalarından kal-
ma İslâm Ağa Camii etrafında toplanan
küçük müslüman cemaatiyle hâlâ zengin
Osmanlı döneminin izlerini taşımaktadır.
Zamanımıza ulaşan bu iki camiden birin-
cisi 1896'da şiddetli sel yüzünden harap
oldu. 1970-1980'lerde iyi bir şekilde resto-
rasyonu yapıldı. İslâm Ağa Camii ise 17
Mart 2004 tarihinde Kosova'daki kilise tah-
ribi olayları neticesinde yüzlerce Sırp radi-
kal grup tarafından yakılıp tahrip edildi.
Caminin restorasyonu için teşebbüsler sür-
mektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, TD, nr. 27, 1007; BA, MAD, nr. 4712, 5340;
Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 363-364; H. Dern-
schwam, *Tagebuch einer Reise nach Konstanti-
nopol und Kleinasien 1553/55* (ed. Fr. Babin-
ger), München-Leipzig 1923, s. 7-12, 256-257;
a.mlf., *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlü-
ğü* (trc. Yaşar Önen), Ankara 1992, s. 26-29; R.
Lubenau, *Beschreibung der Reisen* (ed. W. Sahm),
Königsberg 1912, s. 101-102; A. Wenner, *Tage-
buch der kaiserlichen Gesandtschaft nach Kon-
stantinopel 1616-1618* (ed. K. Nehring), München
1984, s. 29-30; Defterdar Sarı Mehmed Paşa,
Zübde-i Vekayât (nşr. Abdülkadir Özcan), An-
kara 1995, s. 367-371; *Salnâme-i Vilâyet-i Peri-
zerin*, Prizren 1281, s. 99-100; P. Contarini, *Dia-
rio del viaggio da Venezia a Constantinopoli di
Paolo Contarini che andavo bailo per la Re-
pubblica Veneta alla Porte Ottomano nel 1850*,
Venise 1856, s. 23; K. Jireček, *Die Heerstrasse
von Belgrad nach Constantinopel und die Bal-
kanpässe*, Prag 1877, s. 87-89; *Rat Srbije sa
Turskom za oslobođenje i nezavisnost* (1877-
78), Beograd 1879, tür.yer.; B. de la Brocquière,
Le voyage d'Outremer (ed. Ch. Schefer), Paris
1892, s. 204; K. N. Kostić, *Trgovinski Centri i
Drumovi po Srpskoj Zemlji u Srednjem i Novom
Veku*, Beograd 1899, tür.yer.; B. Lovrić, *Istorija
Niša*, Niš 1927, tür.yer.; Necati Tacan, *Eski Os-
manlı Seferlerinden Niş, Belgrad, Salankamen,
Petrovaradin, Lugoş, Timişvar Kuşatma ve Mey-
dan Muharebeleri* (1690-1696), İstanbul 1939,
s. 22 vd.; S. Atanasijević, *Istorija Niša*, Niš 1940,
tür.yer.; a.mlf., *Borbe za Oslobođenje Niša*, Niš
1952, tür.yer.; M. Kostić, *Plan Niša*, Beograd
1963, tür.yer.; a.mlf. v.dğr., "Niş", *Enciklopedija
Jugoslavije*, Zagreb 1965, VI, 295-298; P. Petro-
vić-Dejanin, *Turđjava Niš*, Niš 1965; Ayverdi, *Au-
rupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri III*, s. 129-135;
J. McCarthy, *Death and Exile: The Ethnic Cle-
ansing of Ottoman Muslims (1821-1922)*, Prin-
ceton 1996, s. 104; D. M. Jovanović, "Neki To-
pografiki Podaci o Starom Nišu", *Starinar*, V-VI,
Beograd 1954-55, s. 365-373; A. Andrejević,
"Bali Begova ili Reisova Džamija u Niškoj tvrđja-
vi", *Gradina*, IX, Niš 1974; D. Janić, "Džamija u
Niškoj Tvrđavi", *Raška Baština*, II, Kraljevo 1980,
s. 193-203; Nejat Göyünç, "Midhat Paşa'nın Niş
Valiliği Hakkında Notlar ve Belgeler", *TED*, sy.
12 (1982), s. 279-316; Muhammed Aruçi, "Ud-
hëkryqet Civilizuese Ballkanike (2) Shkatërrimi i
Xhamive në Beograd e Nish, Sulm Kundër Kul-
turës Turke", *Fakti*, Shkup 29 Prill 2004, s. 10; A.
Cevat Eren, "Niş", *İA*, IX, 293-298; F. Bajraktare-
vić – [A. Popović], "Nish", *EI²* (İng.), IX, 56-57.

MACHIEL KIEL

NİŞÂBUR

(نیشابور)

İran'da tarihî bir şehir.

İlk İslâmî devirde Ebreşehr (Eberşehr) ve
İranşehr adlarıyla da anılan (Yâkût, V, 331)
Nişâbur (Nişâpûr, Arapça Nisâbur, Neysâ-
bûr) Ortaçağ'da Horasan bölgesindeki dört
büyük şehrin en önemlisiydi (diğerleri Merv,
Herat ve Belh). Binâlûd dağının güneyba-

tısında, denizden 1210 m. yükseklikte ve
'Tahrân'ı Meşhed'e bağlayan yol üzerinde
yer almaktadır. Şûahrûd ve Dizbâd gibi
akarsuların hayat verdiği şehrin çevresin-
de bakır, gümüş, demir ve çok zengin fi-
rûze ocakları bulunmaktadır. Nişâbûr, bu-
gün İran'ın Horasan idarî bölümünde pa-
muk ticaretinin ve sanayiinin merkezi olan,
ayrıca halıcılık ve çömlekçilikte meşhur
231.379 nüfuslu bir şehirdir (2006). Orta
Asya ve Hindistan'ı İran üzerinden batıya
ve İran körfezini Hârizm üzerinden Volga
boylarına bağlayan tarihî doğu-batı ve gü-
ney-kuzey ticaret yolları üzerinde kurulan
şehirle ilgili efsane ve rivayetlere göre Ni-
şâbur adı Pehlevîce "nev-Şâpûr" (yeni ve
güzel Şâpûr) kelimesine bağlanmakta ve
kuruluşu I. Şâpûr'a (241-272) veya II. Şâ-
pûr'a (309-379) dayandırılmaktadır (Tabe-
rî, II, 58; Yâkût, V, 331). Şehir, yakınların-
daki Azar Burzinmihr adlı âteşkede se-
bebiyle Sâsânîler devrinin en önemli dinî
merkezlerinden biri haline gelmişti.

Nişâbur, Sâsânî Hükümdarı III. Yazdi-
cerd'in İslâm orduları karşısında yenilme-
sinin ardından Vali Kanâreng'in teslim ol-
masıyla 30 veya 31 (651-652) yılında Bas-
ra Valisi Abdullah b. Âmir'in eline geçti.
Kaynaklarda gösterilen, şehrin ve çevre-
sinin ödediği haraç miktarı 700.000 dir-
hemdir. Fethi müteakip Abdullah b. Âmir
tarafından kalede bulunan âteşkede yık-
tınarak yerine bir cami inşa ettirildi. Hz.
Ali-Muâviye mücadelesi sırasındaki bir is-
yanla şehir kontrolden çıktıysa da Muâvi-
ye zamanında 42 (662) yılında yine Basra
Valisi Abdullah b. Âmir tarafından itaat
altına alındı. Emevîler devrinde ve Abbâsî
hâkimiyetinin başlarında Merv'in gerisin-
de kalan Nişâbur'un asıl gelişimi Tâhirîler'den
Abdullah b. Tâhir'in (830-844) idare
merkezini Merv'den buraya taşımasıyla
başladı. Şehir 259 (873) yılında Saffârî Emî-
ri Ya'kûb b. Leys'in eline geçti. Saffârîler
zamanında gelişmesini sürdüren Nişâbur,
Sâmânîler tarafından Merv'in yerine as-
kerî-idarî merkez haline getirildi ve aynı
zamanda Horasan'ın en büyük sanat, ilim
ve ticaret merkezi oldu (İstahrî, s. 204; İbn
Havkal, s. 168; *Hudûdü'l-'âlem*, s. 89). Ti-
caret, pamuk ve ipek üretimi, dokumacı-
lık şehirdeki iş kollarının başında geliyo-
du. Çinicilik, seramik ve demir işçiliği çok
gelişmişti. Burada üretilen mallar işlek ti-
caret yolları vasıtasıyla çeşitli yerlere pa-
zarlanmaktaydı. Gazneliler zamanında da
Horasan'ın her hususta merkezi olma özel-
liğini koruyan Nişâbur, kırk yedi mahallesi
ve 1680 hektarlık yerleşim alanıyla Orta-
çağ İslâm dünyasının en büyük şehirleri

Nişâbur'da
Ferîdüddin
Attâr'ın
türbesi

arasında yer almaktaydı (Hâkim en-Nîsâbûrî, s. 200). Bu dönemde halkın önemli bir kısmı Şâfiî, Hanefî ve Kerrâmîye mezheplerine mensuptu; ayrıca burada Mecûsîler'le yahudi ve hristiyanlar da yaşıyordu.

Nişâbur, Selçuklular'ın Gazneliler'e karşı Serahs yakınlarında kazandığı zaferin ardından 429 (1038) yılı ilkbaharında Tuğrul Bey'in eline geçti. Ancak ertesi yıl Horasan'ı kurtarmak amacıyla sefere çıkan Sultan Mesud, Selçuklular'la Nesâ, Bâverd ve Ferâve'nin onlarda, Nişâbur, Serahs ve Merv'in kendilerinde kalması şartıyla geçici bir barış antlaşması imzaladı ve 27 Rebîülâhîr 431'de (16 Ocak 1040) Nişâbur'a girerek kışı orada geçirdi. Fakat ilkbaharla birlikte nihâi mücadele için yeniden Selçuklular'ın üzerine yürüyen Sultan Mesud'un Dandanakan Savaşı'nda büyük bir hezimete uğraması üzerine şehir tekrar Selçuklular'a geçti. Nişâbur bu dönemde Tuğrul Bey'in idare merkezi oldu. Selçuklu-Gazneli mücadelesi sırasında yaşanan kıtlık ve savaşlar yüzünden büyük zararlar gören şehir Selçuklu hâkimiyetinden itibaren yeniden toparlanmaya başladı; ilk Selçuklu sikkesi de burada basıldı. Nişâbur, V. (XI.) yüzyılın ortalarına doğru dinî-mezhebî birtakım karışıklıklara sahne olduysa da hâlâ Horasan'ın en önemli yerleşim merkezi durumundaydı. İslâm dünyasında ilk medreselerin kurulduğu yerlerin başında gelen Nişâbur'da IV. (X.) yüzyılın ortalarından itibaren birçok medrese kurulmuş olup Bağdat'taki Nizâmîye'den önce Doğu İslâm dünyasında tesis edilen otuzdan fazla medresenin çoğu burada yer almaktaydı. Bunlar arasında Ebû Bekir Ahmed b. İshak es-Sibgi tarafından kurulan dârüssünne, İbn Fûrek ve Ebû İshak el-İsferâyînî için yaptırılan medreseler, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin inşa ettirdiği Beyhakîyye, Gazneli Mahmud'un kar-

deşi Emîr Nasr b. Sebük Tegin'in yaptırdığı Sa'dîyye (Sa'îdiyye) ve Büyük Selçuklu Veziri Nizâmülmülk tarafından İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî adına kurulan Nişâbur Nizâmîye Medresesi önemlidir. Darphanenin yoğun faaliyetleri ekonomik, dönemin pek çok âliminin yetiştiği medreseler de ilmî canlılığını göstermektedir. İlk Selçuklu hastahanesi ve tıp medresesinin Vezir Nizâmülmülk tarafından Nişâbur'da kurulduğu kabul edilmektedir. Sultan Melikşah zamanında Nişâbur'un Horasan hâkimi Melik Togan Şah'ın idaresinde olduğu anlaşılmaktadır. 488-489'da (1095-1096) Şâfiî ve Hanefîler'le Kerrâmîler arasında büyük olaylar yaşandı ve Kerrâmîler'in güçleri zayıfladı. Şehir, Sultan Melikşah'ın vefatının ardından Berkyaruk ile Muhammed Tapar arasında vuku bulan iç savaş sırasında durumdan faydalanarak ayaklanan Alparslan'ın oğlu Arslan Argun'un eline geçti. Kısa sürede Horasan'a hâkim olmayı başaran Arslan Argun, Sultan Berkyaruk'tan, daha önce dedesi Çağrı Bey'in hâkimiyetinde bulunan toprakları istedi. Fakat isteği reddedildiği gibi kardeşi Börîpars bir orduyla üzerine gönderildi. Arslan Argun kardeşini yenerek katlettiyse de bir adamı tarafından öldürüldü (490/1097). Nişâbur Sultan Sencer'in, Sâve savaşı (513/1119) sonra devlete hâkim olarak idare merkezini Merv'e taşımasının ardından önemini kaybetmeye başladı. Hükümdarın 536 (1141) yılında Katvân'da Karahıtaylar'a yenilmesi üzerine Hârizmşah Atsız b. Muhammed'in eline geçen şehir (Şevval 536 / Mayıs 1142) Sencer'in 548'de (1153) Oğuzlar tarafından esir alınmasından sonra da yağma ve tahribata uğradı; 557 (1162) yılında ise büyük ölçüde terkedildi. Sultan Sencer'in ölümünün ardından Müeyyed Ay-aba ile halefleri Doğan Şah ve Sencer Şah, Nişâbur'da hüküm sürdüler. Onların ardından Hârizm-

şahlar'la Gurlular arasında birkaç defa el değiştiren şehir, nihayet Sultan Alâeddin Muhammed b. Tekiş tarafından kesin olarak Hârizmşah topraklarına katıldı (598/1202). 613'te (1216) buraya gelen Yâkût el-Hamevî gezdiği şehirler arasında onun benzerini görmediğini, faziletli ve âlim insanların menbaı olduğunu ve halkının, adını Neşâvür şeklinde telaffuz ettiğini söyler (*Mu'cemü'l-büldân*, V, 331). Şehir bu dönemde yeniden gelişme sürecine girdiyse de 15 Safer 618 (10 Nisan 1221) tarihinde bütün Orta Asya ve Ortadoğu'yu viraneye çeviren Moğol istilâsına mâruz kaldı.

İstilâ ve yağmalar kadar değişik zamanlarda meydana gelen depremler de Nişâbur'un tarihinde önemli izler bırakmış, bunların en büyüğü olan 540 (1145) yılndaki depremden sonra halkın önemli bir kısmı şehri terketmiştir (Müstevfî, *Târîh-i Güzide*, s. 813-814).

Nişâbur, İlhanlı hâkimiyetinde bir ara toparlanma eğilimi gösterdiyse de bir daha V-VI. (XI-XII.) yüzyıllarda yaşadığı parlak dönemi yakalayamadı. Argun Han devrinde (1284-1291) Emîr Nevruz'un isyanı ve sık sık tekrarlanan Çağatay saldırılarında defalarca tahribata uğradı; saldırılar Serbedârîler zamanında da devam etti. Şehir 30 Cemâziyelevvel 808 (23 Kasım 1405) tarihinde yaklaşık 30.000 kişinin hayatını kaybettiği şiddetli depremle bir defa daha tamamen harap oldu ve ardından bugünkü yerinde yeniden kuruldu. Defalarca harap olan Nişâbur yeniden imar edilmiş ve bazı tarihî yapıları onarılmış veya tamamen yeniden inşa edilmiştir; bir kısmının yerleri de değiştirilmiştir. Timurlu Hükümdarı Hüseyin Baykara zamanında Pehlivan Ali Kerhî adlı biri tarafından yapılan Mescid-i Câmî kitabesine göre 899 (1494) tarihli. X. (XVI.) yüzyıla ait İmamzâde Muhammed Mahrûk Kûmbeti, XI. (XVII.) yüzyılda inşa edilmiş Buk'a-i Kademgâh şehrin önemli tarihî yapılarıdır. Hüseyin Baykara dönemine ait Ferîdüddin Attâr ve Ömer Hayyâm türbeleri de birkaç defa yeniden yaptırılmıştır.

Nişâbur'da yetişen çok sayıdaki âlim, edip ve şair arasında İbn Şâzân en-Nîsâbûrî, Müslim b. Haccâc, Ebû Ali el-Mâsercisî, Hâkim el-Kebîr, filozof Ebû'l-Hasan el-Âmirî, Hâkim en-Nîsâbûrî, Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, Abdülkerîm el-Kuşeyrî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Gazâlî, Ahmed b. Muhammed el-Meydânî, Emîrû's-suarâ el-Muizzî, Ömer Hayyâm, Ferîdüddin Attâr, Fettâhî, Nazîrî ve Edîb-i Nîşâbûrî sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 586-587, 602; Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân* (Âyetî), s. 54-55; İbn Hurdâzbih, *Mesâlik ve Memâlik* (trc. Saîd Hâkrind), Tahran 1371, s. 26, 31-32; İbn Rûste, *el-A'lâku'n-nefise* (trc. Hüseyin Karaçânî), Tahran 1365, s. 198-201; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 58; ayrıca bk. İndeks; İstahrî, *Mesâlik* (trc. Anonim, nşr. İrec Efşâr), Tahran 1367 hş., s. 203-205; İbn Havkal, *Sefernâme-i İbn Havkal: İrân der Şûretü'l-arz* (trc. Ca'fer-i Şiâr), Tahran 1366 hş./1987, s. 166-170; *Hudûdü'l-âlem* (Minorsky), s. 89; Makdisî, *Ahşenü'l-tekâşim* (trc. Ali Nakî Münzevî), Tahran 1361 hş., II, 434-436, 459-462; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Târîh-i Nîşâbü'r* (trc. Muhammed b. Hüseyin Halîfe-i Nîşâbü'rî, nşr. M. Rızâ Şefî Kedkenî), Tahran 1375, tür.yer.; *The Histories of Nishapur* (ed. R. N. Frye), London-Paris 1965, tür.yer.; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. Ali Ekber Feyyâz), Tahran 1375/1996, s. 41-44, 50, 717-719, 728-731, 753-767, 809-816, 843; Abdülgâfir el-Fârisî, *Târîhu Nisâbü'r: el-Müntehab mine's-Siyâk* (nşr. M. Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1403/1983, tür.yer.; Sem'ânî, *el-Ensâb*, XIII, 234-236; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 331-333; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ*, I, 133-140; Zekerîyâ b. Muhammed el-Kazvînî, *Âşârü'l-bilâd* (nşr. F. Wüstenfeld), Göttingen 1848 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1994, s. 264-265, 316-319; Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Târîh-i Mübârek-i Gâzânî* (nşr. K. Jahn), London 1940, s. 43-44; Müstevfî, *Nüzhretü'l-kulûb* (Strange), s. 148-149; a.mlf., *Târîh-i Güzide* (Nevâtî), s. 813-814; R. N. Frye, "City Chronicles of Central Asia and Khurasan: The Ta'rix-i Nisâbü'r", *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul 1950-55, s. 405-420; Hâfız-ı Ebrû, *Cogrâfiyâ-yi Târîhî-yi Horâsân der Târîh-i Hâfız-ı Ebrû* (nşr. Gulâm Rızâ Verehrâm), Tahran 1370 hş., s. 33-37; R. W. Bulliet, *The Patricians of Nishapur*, Cambridge 1972, s. 6-42, 204, 249-255; a.mlf., "The Political-Religious History of Nishapur in the Eleventh Century", *Islamic Civilisation: 950-1050* (ed. D. S. Richards), London 1973, s. 71-91; a.mlf., "Medieval Nishapur: A Topographic and Demographic Reconstruction", *Slr.*, V (1976), s. 67-89; Ali Müeyyed Sâbitî, *Târîh-i Nîşâbü'r*, Tahran 1355, s. 42-89; Ferîdun Girâyî, *Nîşâbü'r: Şehr-i Firuze*, [baskı yeri yok] 1357 hş.; V. V. Barthold, *Tezkire-yi Cogrâfiyâ-yi Târîhî-yi İrân* (trc. Hamza Serdâdver), Tahran 1372 hş., s. 124-132; Abdullah Küçânî, *Târîh-i Hükkâm-i Nîşâbü'r be-İstinâd-i Sikkehâ* (yüksek lisans tezi, 1375/1997), Pejûheşgâh-ı Ulûm-i İnsânî ve Mütâlaât-i Ferhengî (Tahran), s. 101-118, 310-365; R. Ghirshman, *Nîşâpûr* (trc. Ali Asgar Kerîmî), Tahran 1378-79 hş., s. 5-56; E. Honigmann - [C. E. Bosworth], "Nîshâpûr", *El²* (İng.), VIII, 62-64.

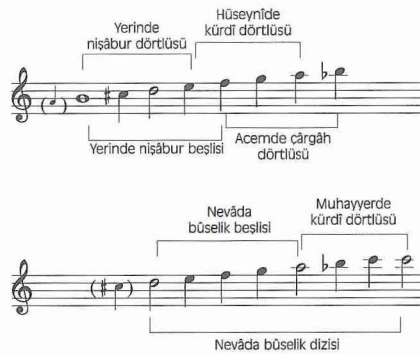
OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

NİŞÂBUR

(نیشابور)

Türk müsikisinde bir
birleşik makam.

Adı İran'daki Nîşâbü'r şehriden gelmektedir. Türk müsikisinin bûselik perdesinde karar eden tek makamı olan nîşâbur makamının dizisi, durak perdesi olan bûselik perdesi üzerinde yer alan bir nîşâbur dördlüsüne, dördüncü derece hüseyînî perdesinde bir kürdî dördlüsünün, beşinci derece acem perdesinde bir çârgâh dördlüsünün ve üçüncü derece nevâ perdesinde bir bûselik dizisinin eklenmesinden meydana gelmiştir. Nîşâbur dördlüsünün aralıkları aynen uşşak dördlüsünün aralıkları olan K. S. T.'dir. Ancak hem bu dördlünün bûselik perdesi üzerinde olması hem de uşşak makamında olduğu gibi ikinci derecesi olan nîm-hicaz perdesinin hiç pestleşmemesi sebebiyle ayrı bir çeşni özelliği vardır ve uşşaktan bu suretle ayrılır.

Çıkıcı olarak seyreden makamın güçlüsü nevâ perdesi olup bu perdede bûselik çeşniyle yarım karar yapılır. Hüseyînî perdesinde kürdî, acem perdesinde çârgâhlı kalışlar nîşâbur makamının asma kararlarıdır. Ayrıca düğâh perdesinde rastlı, rast perdesinde pençgâhlı asma kalışlar yapılabilir ise de bu iki kalışta ısrar edilmemelidir. Nîşâbur makamının nota yazımında

donanımına sadece do için bakiye diyezi yazılır ve gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Yedeni ise alttan ikinci aralıkta-ki lâ (dügâh) perdesidir. Tiz taraftan zaten geniş bir ses sahasına sahip bulunan nîşâbur makamı bu bölgeden ayrıca genişlemez. Pest taraftan ise düğâh perdesine rast, rast perdesine de pençgâh çeşniyle inilebilir. Makamın seyrine durak veya güçlü civarından başlanır. Diziyi meydana getiren çeşnilerde karışık olarak gezinilerek nevâ perdesinde bûselik çeşniyle yarım karar yapılır. Yine karışık gezinilip asma kararlar da gösterildikten sonra bûselik perdesinde nîşâbur çeşniyle tam karar yapılır. Nîşâbur makamının tam kararının verdiği bitiş duygusu son derece yarıf olup âdetâ yarım kalmış hissi uyandırır. Belki bu sebeple çok az kullanılmış makamlar arasında yer alır. Ancak bu bitme-mişlik duygusu sonuca ulaşmamış, yarım kalmış arzu ve olayların tasviri için de çok elverişlidir.

Tanbûrî Ali Efendi'nin, "Renc-i hâtır vermesin feryâd ü efganlar sana" mısırayla başlayan bestesi "Ben değil meftûn-ı hüsnün mübtelâ âlem sana" mısırayla başlayan ağır semâisiyle, "Yanar ol derd ile gön-lüm ki yanar âh edemez" mısırayla başlayan yürük semâisi; Edirneli Sâlih-zâde'nin, "Ey şehid-i Kerbelâ'ya ağlayan" mısırayla başlayan ilâhisi ve "Genç Osman dediğin bir küçük uşak" mısırayla başlayan türkû bu makamın en güzel örnekleri arasında yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdûlbâkî Nâsir Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/I, vr. 8^p, 11^s; Hâşim Bey, *Müsiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 30; Suphî Ezgî, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 146-147; IV, 247-248; Özkan, *TMNCI*, s. 294-296; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 305-308.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

NİŞÂBUREK

(نیشابورک)

Türk müsikisinde
bir birleşik makam.

Nîşâburek (küçük nîşâbur) makamı Türk müsikisinin en eski makamlarındandır. İni-ci-çıkıcı karakterde ve düğâh (lâ) perdesinde karar eden nîşâburek bazıları tarafından şed makam olarak kabul edilse de gerçekte birleşik bir makamdır. Makamın dizisi, düğâh perdesi üzerindeki bir rast

Nîşâbü'r
makamı
seyir
örneği